

but also in diplomacy and the self. The reason for this was the location of the Cossacks in borderland frontier area, which pushed them to establish a wide range of relations with Eastern neighbors.

Keywords: frontier, Cossacks, Tatars, collaboration.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2015

УДК 94 (477.51)

Артем Лаєвський

ПОЛКОВА СТАРШИНА СТАРОДУБСЬКОГО ПОЛКУ: КОМПЛЕКТАЦІЯ, ПОСАДОВІ ОBOB'ЯЗКИ, КАДРОВА РОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню інституту полкової адміністрації Стародубського полку. Розглядається її структура, урядові повноваження, особливості комплектації та посадові ротації, уточнюється її кількісний та персональний склад.

Ключові слова: козацька старшина, Стародубський полк, уряд, полкова адміністрація, посадові обов'язки.

Важливим напрямком історичних досліджень доби Гетьманщини залишається вивчення структури, особливостей функціонування та механізмів реалізації повноважень центральною та регіональною владою. Традиція розгляду різних складових цієї проблеми була заснована наприкінці XVIII – у середині XIX ст., зокрема, студіями О. Шафонського, М. Максимовича, О. Лазаревського, В. Модзалевського. За радянських часів вона знайшла відображення в роботах Л. Окиншевича, В. Дядиченка, О. Апанович, Г. Гаєцького, О. Путра. Сучасна вітчизняна історіографія питання представлена передусім дослідженнями В. Панашенко, В. Смоля, В. Степаненка, В. Горобця, В. Кривошеї, О. Струкевича. Водночас структура управління Стародубського полку досі не була предметом комплексного дослідження.

Основні засади системи управління Української козацької держави передбачали концентрацію вищої військової, адміністративної та судової влади в руках гетьмана. Його посада вважалася виборною, а влада обмежувалася існуванням дорадчих органів – генеральної та старшинської ради, які були наділені елекційними повноваженнями. Своєрідний кабінет міністрів при гетьмані формувала генеральна старшина (обозний, суддя, писар, осавули, хорунжий, бунчужний, підскарбій²), в руках яких зосереджувалися основні важелі управління державою.

Важливим фактором, який повсякчас впливав на функціонування політичної системи Гетьманщини, був військово-політичний союз, укладений у 1654 р. між гетьманом Б. Хмельницьким та московським царем Олексієм Михайловичем, що юридично зафіксував протекторат останнього над українськими землями та його населенням. За умов централізаторської антиукраїнської політики московських царів автономія Війська Запорозького зазнавала постійних утисків і обмежень. З широкої політичної вона поступово перетворилася на адміністративну, а зрештою була остаточно ліквідована [4, с. 13].

Характерною рисою моделі влади був достатньо високий рівень її децентралізації, що помітно відбивалося у тому числі у широких управлінських повноваженнях полкових адміністрацій. На чолі полку перебував полковник, який в управлінні краєм спирався на представників полкової (обозний, суддя, писар, осавули та хорунжі) та сотенної (сотник, городовий отаман, писар, осавул, хорунжий, отаман сотенний і курінний) старшини. Фактично йому належала вся повнота військової, адміністративної та судової влади на території полку [8, с. 198; 23, с. 8].

Посада полковника юридично вважалася виборною. У Переяславських статтях гетьмана Ю. Хмельницького (1659 р.) була зафіксована заборона призначати полковників з «иних полков» та «без совета всей черни» [27, с. 119]. Однак, на практиці, принаймні у Стародубському полку, простежується традиція прямих призначень.

Джерела згадують лише про дві елекційні ради – у 1672 [16, с. 16] і 1676 рр. [18, с. 40] при обрані полковниками С. Многогрішного і Т. Олексійовича. Причому в обох випадках вибори видаються суто показовими. У першому – полковницький пірнач отримав брат гетьмана, а у другому

² Уряд генерального підскарбія існував не завжди

– за умов присутності на раді двох компанійських сотень для підтримки порядку [27, с. 705; 5, с. 94] та попри існування більш впливових кандидатур, колишній городовий отаман.

Ілюстрацією існування подібної традиції може слугувати полковництво у Стародубі соратників гетьмана І. Брюховецького – І. Плотніка і Л. Острянина, синів гетьмана І. Самойловича – Семена і Якова, а також колишніх генеральних старшин Г. Коровки-Вольського, М. Миклашевського та І. Скоропадського. Прикметно й те, що за перші 45 років офіційного існування полку зі щонайменше 11 його відомих полковників, лише П. Рославець, Т. Олексійович і Ф. Мовчан мали місцеве коріння.

З початку XVIII ст., всупереч Решетилівським статтям 1709 р., які були головним нормативним документом, що мав регулювати українсько-московські відносини³, московська сторона узурпувала право призначення стародубських полковників (це відбулося зрештою і по всій території Гетьманщини) і започаткувала практику їхнього затвердження на посаді без елекційних рад і будь-якого попереднього погодження з українською стороною. Першим подібну «милість» отримав Л. Журавка, ставши стародубським полковником з новгород-сіверських сотників, у силу особистого розпорядження Петра I [16, с. 38]. Порушено було й заборону обирати полковників з іноземців⁴. Так, за час існування Стародубського полку, його очолювали 5 росіян (найбільше у порівнянні з іншими полками Гетьманщини). Безпрецедентним випадком в історії Гетьманщини стало призначення на посаду полковника князя Ю. Хованського.

Серед достеменно відомих причин ротації на посаді стародубського полковника можна назвати: зміну політичної кон'юнктури (П. Рославець, І. Плотнік, С. Многогрішний, Г. Коровка-Вольський, Т. Олексійович); підозру у державній зраді (П. Рославець, Я. Самойлович, М. Миклашевський); зловживання владою (Л. Журавка, І. Пашков, О. Дуров); смерть у поході (М. Миклашевський, Ф. Мовчан); природну смерть (С. Самойлович, Ф. Максимович, А. Борсук); обрання гетьманом (І. Скоропадський); ліквідацію уряду (Я. Завадовський).

Проаналізувавши відомі джерела, приходимо до висновку, що посадові функції стародубських полковників мало чим відрізнялися від тих, які були покладені на решту очільників полків Гетьманщини [6, с. 59]. До їхніх обов'язків традиційно входили: організація та керування полком як військовою одиницею під час походів (стародубські полковники тримали команду і над цілими з'єднаннями, були наказними гетьманами); розпорядження земельним фондом полку (видача нових та підтвердження попередніх універсалів на володіння нерухомістю); організація фінансової системи полку (визначення та збирання податків та орендної платні) [8, с. 210; 4, с. 61]; організація судової системи полку (попри існування інституту полкових суддів саме полковник виступав у ролі верховного судді у межах полкової території).

На сьогодні відомі імена 23 стародубських полковників. Для порівняння М. Максимович включив до реєстру 19 очільників стародубського полкового уряду [17, с. 745–746], Філарет Гумілевський – 20 [10, с. 13–14], О. Лазаревський – 21 [16, с. 13–62], Г. Гаєцький – 23 [57, с. 17–25], В. Панашенко – 22 [23, с. 57–58], В. Кривошея – 22 [15, с. 63–64], В. Заруба – 26 [9, с. 94].

У процесі співставлення наведених дослідниками списків стародубських полковників вдалося з'ясувати, що їхня відмінність базується передусім на помилковому включенні деякими істориками до реєстру наказних полковників або навпаки через неврахування повних.

В окремих випадках посаду «совершенного» полковника міг заміщати наказний. З огляду на поширеність цієї практики, укласти повний реєстр наказних полковників видається маловірогідним. Наразі можна назвати близько трьох десятків наказних стародубських полковників, серед яких за критерієм штатного уряду були всі без винятку полкові старшини, окремі сотники та городові отамани. Фіксуємо й випадки наказництва у Стародубі генеральних старшин. Так, у 1704 р. «у управління полкових дел» перебував генеральний осавул І. Ломиковський [45, арк. 9], а у 1721 р. полком керував генеральний бунчужний Я. Лизогуб [28, арк.⁴¹]. За умов відсутності «совершенного» полковника влада на території полку могла переходити до кількох представників полкової старшини та бунчукових товаришів, які формували колегіальне управління.

³ У «Решетилівських статтях» 1709 р. Петро I підтвердив «права, и вольности, и порядки войсковые от прежде бывших Великих Государей... особливо на которых приступил Гетман Богдан Хмельницкий с Малороссийским народом».

⁴ Відповідна заборона містилася, зокрема, в таємній інструкції А. Ізмайлову (1709 р.), який був царським резидентом при гетьмані. У ній зазначалося: «...чтоб ни в какие уряды из Поляков и из иных иностранцев никого, по изображению в 8-ой статье Юрья Хмельницкого, не выбирать и не ставить».

Другою особою після полковника був полковий обозний, безпосереднім обов'язком якого було «смотрение полковой, городской и сотенной артиллерии» [13, арк. 1]. У його безпосередньому підпорядкуванні перебував цілий штат службовців – артилерійські осавул, хорунжий, отамани, гармаші і пушкарі [8, с. 206–221]. Маємо не погодитися з думкою В. Панашенко, яка зазначала, що цей уряд було запроваджено за часів гетьманування Д. Многогрішного та І. Самойловича [23, с. 18], адже перші згадки про посаду стародубського обозного сягають кінця 1665 р. (гетьманство І. Брюховецького) [22, с. 92].

У відомих джерелах згадано імена 12 стародубських полкових обозних. Прикметно, що у порівнянні з іншими полковими урядами на цій посаді відбувалося найменше кадрових ротацій. Найдовшу каденцію на уряді полкового обозного мав Г. Юркевич (понад 16 років).

На нашу думку, посада обозного вимагала особливої кваліфікації. У Стародубському полку на цей уряд призначалися загалом досвідчені управлінці, які попередньо обіймали посади полкових старшин (Д. Журман, М. Ханенко, Г. Юркевич, В. Рославець, К. Лайкевич) або сотників (Г. Дашенко, П. Силенко, З. Іскра, О. Єсимонтовський). Винятком було призначення обозним колишнього стародубського в'їта І. Дерев'янка, який, втім, не затримався на посаді. Напевно, однією з умов обрання на стародубське обозництво виступав регіональний ценз (переважна більшість обозних були уродженці краю. Немісцеві за походженням З. Іскра та М. Ханенко попередньо обіймали управлінські посади у полку), який передбачав обізнаність старшини у особливостях військової організації та суспільно-політичного життя краю, що було важливо з огляду на характерну тенденцію призначення немісцевих полковників.

Починаючи з другої чверті XVIII ст., враховуючи поступову відмову стародубських полковників брати участь у військових походах і концентрацію зусиль та уваги здебільшого на адміністративному управлінні підконтрольними територіями, саме на обозних дедалі частіше покладалося керування полком як військовою одиницею. Так, стародубські обозні командували полком, зокрема, під час російсько-турецької (1735–1739 рр.) та Семилітньої (1756–1763 рр.) війн.

Доповнювали посадові обов'язки полкових обозних також адміністративні функції, які, зокрема, включали в себе участь у роботі полкової та скарбової канцелярії [31, арк. 8] і магістрату [44, арк. 22].

Наступний щабель в ієрархії полкових старшин посідали полкові судді, які відали судовими справами полку, хоча вища судова влада належала полковнику [8, арк. 221]. У порівнянні з урядом обозного, циркуляція кадрів на цій посаді була помітно інтенсивніша (відомо 18 полкових суддів).

Уряд стародубського полкового судді, як правило, обіймали досвідчені й обізнані в особливостях українського судочинства представники старшини (Я. Улезько, Д. Пушкаренко, І. Ракушка-Романовський, М. Ханенко). Втім, траплялося урядування некомпетентних посадовців. Так, призначений гетьманом К. Розумовським К. Лобисевич, за спогадами власного брата, «на місці судді жодного разу не бував» [53, арк. 11].

Обов'язки полкових суддів не вичерпувалися юридичною діяльністю і доповнювалися, зокрема, участю у військових походах (Ю. Рубець [25, с. 210], М. Ханенко [50, арк. 5]), дипломатичних місіях (Ф. Ходкевич [27, с. 483], А. Аврамов [1, с. 413]), участю в різноманітних комісіях (М. Ханенко [2]), засіданнях магістрату (С. Кольничий [44, арк. 16], Я. Завадовський [44, арк. 28 зв.], І. Ракушка-Романовський [40, арк. 31 зв.], Ю. Рубець [41, арк. 32], П. Силенко [34, арк. 1]), організації продовольчого постачання (П. Косач [56, арк. 1]).

Судова реформа К. Розумовського (1763 р.) спричинила реорганізацію полкових судів у гродські, в яких як і раніше мали засідати полковник та полковий суддя [24, с. 75]. Додатково були утворені земський і підкоморський суди, представництво в яких отримали суддя, підсудок і писар. Нові урядники, як зазначав О. Путро, зайняли «довольно высокое положение в старшинской иерархии» [24, с. 75]. Так, підкоморський суддя (або підкоморій) зайняв «положение второго лица в полку (после полковника)», земський суддя мав вищий статус, ніж бунчукові товариші, до яких у свою чергу прирівнювалися підсудки [24, с. 76]. Земські писарі відповідали рангові полкового осавула [24, с. 26].

Важливі управлінські повноваження, пов'язані з веденням офіційного (дипломатичне листування, реєстрація документації, підготовка та видача різноманітних актів, розповсюдження серед населення полку офіційних постанов) і неофіційного (виконання особистих розпоряджень полковника) діловодства полку, були покладені на полкових писарів. Саме вони організовували роботу полкової канцелярії і відтак керували цілим штатом службовців – канцеляристів та підканцеляристів.

Не зовсім слушним вважаємо припущення В. Панашенко, яка зазначала, що посада писаря була виключно цивільною [23, с. 19], адже джерела фіксують часту присутність стародубських писарів у військових походах [25, с. 171]. Окрім того, вони залучалися до роботи межувальних та ревізійних комісій (Г. Скоруппа [25, с. 171]), комісії «для перевода правных книг» (С. Максимович [29, арк. 69]), брали участь у посольствах і дипломатичних місіях (М. Подгурський [18, с. 81], О. Покорський [7, 360]), займалися організацією виборів вїтїв (Г. Юркевич [30, арк. 9]), брали участь в засіданнях магістрату (Г. Носикевич [37, арк. 22], О. Покорський [45, арк. 35], П. Дублянський [33, арк. 32]), знаходилися «во управлении полковых дел» за відсутності «совершенного» полковника (С. Максимович [48, арк. 30]), займалися «отправлением погонщиков» (С. Федорович [56, арк. 2]).

Цікаві відомості про посадові обов'язки полкового писаря містив універсал гетьмана К. Розумовського про призначення писарем П. Губчиця. Останній, зокрема, забов'язувався «по полковой канцелярии дел быть послушным, а первенствующей над ним полковой старшине отдавать предпочтение, с протчой же старшиной обходится добропорядочно, а в отправлении касающихся по полковой канцелярии и суду полковому дел поступать нелестно, и над канцелярскими служителями (которые должны быть ему писарю в отправлении тех дел послушными) иметь прилежное надсмотрение дабы по оной полковой канцелярии всякие дела отправлены были добропорядочно и безостановочно на основании указов и малороссийских прав» [52, арк. 1].

Помітну роль в управлінні відігравали полкові осавули, на плечі яких лягало широке коло обов'язків у військовій та адміністративній сфері. Окрім власне воєнної служби, яка передбачала участь у військових походах (у тому числі керування полком та окремими сотнями), вони займалися укладанням козацьких реєстрів, стройовою та бойовою підготовкою козаків, їхнім спорядженням та озброєнням, супроводженням посланців тощо [8, с. 230]. До посадової компетенції стародубських полкових осавулів також входило завідування «ярмарковими справами» (Я. Завадовський [3, с. 924], Г. Старосельський [36, арк. 17]), участь у засіданнях магістрату (Я. Завадовський [36, арк. 87 зв.], Г. Старосельський [39, арк. 11 зв.], І. Чарнолузький [39, арк. 11], П. Яворський [46, арк. 65 зв.], С. Березовський [43, арк. 12]), проведення ревізій (П. Малишевський [55, арк. 22]) і земельних розмежувань (Я. Завадовський [26, с. 599]), розслідування земельних тяжб (Г. Старосельський [38, арк. 24]), збір податків (П. Малишевський [55, арк. 22]), тимчасове заміщення сотницьких урядів (С. Галецький [42, арк. 41]), нагляд за маєтностями впливових можновладців (П. Малишевський [12, арк. 50 зв.]).

Найнижчий щабель в ієрархії полкових старшин посідав полковий хорунжий. З початку XVIII ст. у Стародубському полку існували посади першого полкового (оберігав великий полковий прапор) та другого або «значкового» (оберігав малий прапор – значок) хорунжих [47, арк. 39]. За висновками В. Дядиченка, їхні функції «були близькі до обов'язків полкового осавула» [8, с. 233]. Додамо, що, окрім того, відома участь стародубських хорунжих у зборі провіанту (Ф. Скоробагатий [47, арк. 4]) та податків (Г. Данченко [12, арк. 50 зв.]), у засіданнях магістрату (С. Якимович [49, арк. 12 зв.]) та «щетной» комісії (М. Якимович [12, арк. 50 зв.]), приведенні до присяги населення сотень (П. Малишевський [55, арк. 22]).

В. Дядиченко та В. Панашенко у своїх студіях одностайно наголошували, що принаймні протягом другої половини XVII ст. посади полкових старшин були виборними [8, с. 222; 23, с. 20]. Заборона гетьману призначати «начальные люди» без рішення ради містилися у згаданих статтях Ю. Хмельницького [27, с. 119]. Утім, наявні джерела не дозволяють прослідкувати у повній мірі рівень виконання відповідних постанов.

У XVIII ст. діяли принаймні два механізми обрання полкового старшини на посаду – через вибори (легітимний шлях, затверджений грамотою Петра I [23, с. 20]) та підтверджений у статтях гетьмана Д. Апостола [11, с. 213], передбачав попереднє обрання 2–3 кандидатів на посаду і подальше їхнє затвердження вищою інстанцією. Таким чином були призначені, зокрема, полкові обозний О. Єсимонтовський [30, арк. 2], судді А. Рубець [12, арк. 1] і П. Малишевський [53, арк. 3], писар П. Губчиць [51, арк. 19], осавул П. Данченко [19, с. 636], хорунжі А. Рубець [30, арк. 2 зв.], Г. Данченко [19, с. 638], С. Косович [20, с. 484], Г. Гаєвський [54, арк. 6]), та через пряме призначення (полкові судді М. Ханенко [30, арк. 2], К. Лобисевич [51, арк. 4], писар С. Максимович [21, с. 12], осавул Г. Данченко [19, с. 638]).

Серед головних причин кадрової ротації на посадах полкових старшин можна виділити: кар'єрне підвищення (суддя М. Ханенко, писар Г. Юркевич, осавули І. Ракушка-Романовський, Я. Завадовський, С. Косач, П. Малишевський, П. Лишень, хорунжі А. Рубець, Гр. Данченко,

Г. Гаєвський, П. Малишевський, К. Лайкевич); смерть у поході (хорунжі І. Юркевич, М. Якимович); природну смерть (обозний О. Єсимонтовський, судді А. Рубець, К. Лобисевич); невідповідність займаній посаді (обозні І. Дерев'янка, З. Іскра); відставку за власним бажанням (обозний П. Скоруппа, хорунжі Г. Данченко, Ф. Малишевський).

Таким чином, в основі системи управління Стародубського полку лежала традиційна для Української козацької держави модель, що передбачала концентрацію військової і адміністративної влади на полковій території в руках полковника та його адміністрації. У різні періоди вітчизняної історії владні повноваження полкових урядовців варіювалися з характерною тенденцією зростання у часи безгетьманства або роки полковництва авторитетних старшин, однак, на фоні загального зменшення в силу централізаторської політики Московської держави-Російської імперії. На загал вони не відрізнялися від обов'язків полкової старшини решти полків.

Попри узаконену виборність на практиці чимало стародубських полкових старшин обіймали посади шляхом призначення. Уряд стародубського полковника козацькі старшини або російські офіцери в абсолютній більшості випадків посідали в силу наказів вищих владних інституцій. Без необхідних елекційних змагань та вибору кандидатів для подальшого затвердження, що було юридично закріплене Петром I у XVIII ст., посади отримав також ряд полкових старшин.

Дослідження процесу ротації на управлінських урядах дозволило прийти до висновку, що представники старшини найчастіше втрачали свої посади у зв'язку зі смертю, зміною політичної кон'єктури, через зловживання владою або виходом у відставку. Постійний рух кадрів уможлиблювало також кар'єрне підвищення. Найменше кадрових ротацій відбулося на посаді полкового обозного, що, на нашу думку, було зумовлено вимогою особливої компетенції від кандидата на її заміщення. Найчастіше нові урядовці заступали посади полковника та полкового писаря.

Джерела та література:

1. Акты относящиеся к истории Южной и Западной России. 1672–1674. – СПб: Типография М. Этингера, 1879. – Т. 11. – 820 + 23 с.
2. Бодянский О. Историческое сведение о генеральном хорунжем Николае Даниловиче Ханенке / О. Бодянский // Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. – М.: Университетская Типография, 1858. – Кн. 1. – С. I–XXI.
3. Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах / Упор. С. Павленко. – К.: Києво-Могилянська академія, 2009. – 1054 с.
4. Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної та соціальної ранньомодерної України / В. Горобець. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 271 с.
5. Горобець В. Полковник Війська Запорозького: право вільної елекції в світлі козацьких традицій, розпорядчих приписів та політичних реалій / В. Горобець // Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 88–123.
6. Горобець В. Полковник Війська Запорозького та його влада / В. Горобець // Український історичний журнал. – 2014. – № 4. – С. 50–70.
7. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / Упор. С. Павленко. – К.: Києво-Могилянська академія, 2007. – 1144 с.
8. Дядиченко В. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. / В. Дядиченко. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1959. – 531 с.
9. Заруба В. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648–1782 рр. / В. Заруба. – Дніпропетровськ: Ліра, 2007. – 379 с.
10. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Стародубский, Мглинский, Новозыбковский, Глуховский и Нежинский уезды / Ф. Гумилевский. – Чернигов: Губернская Типография, 1873. – Кн. 7. – 436 с.
11. Источники малороссийской истории, собранные Д. Бантыш-Каменским. 1691–1722 / О. Бодянский // Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. – М.: Университетская Типография, 1859. – Кн. 1. – Ч. 2. – 340 с.
12. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф.І. – Спр.57326. – 202 арк.
13. ІРНБУВ. – Ф.Х. – Спр.8481. – 645 арк.
14. ІРНБУВ. – Ф.ХІІ. – Спр. 38. – 161 арк.

15. Кривошея В. Козацька старшина Гетьманщини. Енциклопедія / В. Кривошея. – К.: Стило, 2010. – 792 с.
16. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Полк Стародубский / А. Лазаревский. – К.: Типография К.Н. Милевского, 1888. – Т. 1. – XIV + 470 + XXX с.
17. Максимович М. Обзор городских полков и сотен, бывших на Украине со времени Богдана Хмельницкого // Собрание сочинений М.А. Максимовича / В. Антонович. – К.: Типография М.П. Фрица, 1876. – Т. 1. – С. 654–746.
18. Материалы для биографии Стародубского полковника Тимофея Алексеича / В. Модзалевский // Труды Черниговской губернской ученой архивной комиссии. – Чернигов: Типография Г.Я. Михелева, 1917–1918. – Т. 12. – Ч. 1. – 137 с.
19. Модзалевский В. Малороссийский родословник / В. Модзалевский. – К.: Типография тов-ва Г. Л. Фронцкевича и К^о, 1910. – Т. 2. – 720 с.
20. Модзалевский В. Малороссийский родословник / В. Модзалевский. – К.: Типография С.В. Кульженко, 1912. – Т. 3. – 824 + 24 с.
21. Николайчик Ф. Личный состав малороссийской казацкой старшины в 1725 г. / Ф. Николайчик // Киевская старина: Приложение. – 1904. – № 7/8. – С. 1–31.
22. Отрывки из Стародубской меской книги за 1664 – 1673 гг. / В. Модзалевский // Труды Черниговской губернской ученой архивной комиссии. – Чернигов, 1911. – Вып. 8. – С. 71 – 105.
23. Панашенко В. Полкове управління в Україні (середина XVII–XVIII ст.) / В. Панашенко. – К.: Інститут історії України НАН України, 1997. – 75 с.
24. Путро А. Левобережная Украина в составе Российского государства во второй половине XVIII века. (Некоторые вопросы социально-экономического и общественно-политического развития) / А. Путро. – К.: Головное издательство издательского объединения «Выща школа», 1988. – 142 с.
25. Сулимовский архив. Фамильные бумаги Сулим, Скорупп и Войцеховичей XVII–XVIII в. / А. Лазаревский. – К.: Типография К.Н. Милевского, 1884. – 316 с.
26. Універсали Івана Мазепи. 1687–1709 / Упор. І. Бутич. – Київ - Львів: НТШ, 2002. – Ч. 1. – 780 с.
27. Універсали український гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / І. Бутич, В. Риневич, І. Тесленко. – Київ – Львів: НТШ, 2004. – 1086 с.
28. Центральний державний історичний архів України у м. Київ (далі – ЦДАУК). – Ф.51. – Оп.3. – Спр.1109а. – 119 арк.
29. ЦДАУК. – Ф.51. – Оп.3. – С.3284. – 45 арк.
30. ЦДАУК. – Ф.51. – Оп.3. – С.4901. – 19 арк.
31. ЦДАУК. – Ф.54. – Оп.3. – Спр.3421. – 21 арк.
32. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.22. – 1 арк.
33. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.24. – 37 арк.
34. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.26. – 22 арк.
35. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.30. – 27 арк.
36. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.35. – 167 арк.
37. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.36. – 122 арк.
38. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.37. – 78 арк.
39. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.38. – 107 арк.
40. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.39. – 71 арк.
41. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.41. – 74 арк.
42. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.45. – 61 арк.
43. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.50. – 87 арк.
44. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.82. – 61 арк.
45. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.83. – 86 арк.
46. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.90. – 75 арк.
47. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.95. – 144 арк.
48. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.100. – 62 арк.
49. ЦДАУК. – Ф.208. – Оп.1. – Спр.101. – 62 арк.
50. ЦДАУК. – Ф.269. – Оп.1. – Спр.1229. – 9 арк.
51. ЦДАУК. – Ф.269. – Оп.1. – Спр.1782. – 20 арк.
52. ЦДАУК. – Ф.269. – Оп.1. – Спр.1847. – 1 арк.

53. ЦДІАУК. – Ф.269. – Оп.1. – Спр.2168. – 8 арк.

54. ЦДІАУК. – Ф.269. – Оп.1. – Спр.2719. – 8 арк.

55. ЦДІАУК. – Ф.269. – Оп.1. – Спр.3532. – 27 арк.

56. ЦДІАУК. – Ф.763. – Оп.1. – Спр.512. – 29 арк.

57. Gajecky G. The Cossack administration of Hetmanate / G. Gajecky. – Cambridge, Massachusetts: Harvard Ukrainian Research Institute Harvard University, 1978. – Volume 1. – XV + 394 p.

Артем Лаевский

**ПОЛКОВАЯ СТАРШИНА СТАРОДУБСКОГО ПОЛКА: КОМПЛЕКТАЦИЯ,
ДОЛЖНОСТНЫЕ ПОЛНОМОЧИЯ, КАДРОВАЯ РОТАЦИЯ**

Статья посвящена исследованию института полковой администрации Стародубского полка. Рассматривается ее структура, должностные полномочия ее представителей, особенности комплектации и кадровая ротация, а также уточняется ее личный состав.

Ключевые слова: казацкая старшина, Стародубский полк, полковая администрация, должностные полномочия

Artem Layevskyy

**THE REGIMENTAL STARSHYNA OF STARODUB REGIMENT: COMPLEMENT, REMIT,
PERSONNEL ROTATION**

In the article the institute of regimental administration of Starodub regiment is discovered. The attention is paid on its structure, remit, peculiarities of its complement, personnel rotation and staff.

Key words: Cossack starshyna, Starodub regiment, appointment, regimental administration, remit.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2015

УДК 340.61:316.356.2.009(470+571) «17»

Ірина Петренко

**ОДРУЖЕННЯ МИРЯН ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У ЗАБОРОНЕНИХ СТУПЕНЯХ
СПОРІДНЕНОСТІ В ГЕТЬМАНЩИНІ XVIII СТ. (НА ОСНОВІ ДОКУМЕНТІВ ФОНДУ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ДУХОВНА КОНСИСТОРИЯ»)**

У статті на основі документів фонду «Чернігівська духовна консисторія» проаналізовано таке явище шлюбно-сімейних відносин, як одруження мирян XVIII ст. в заборонених Православною Церквою ступенях кровної, духовної спорідненості та свояцтва. Проаналізовано причини та наслідки ігнорування мирянами ступенів спорідненості при укладанні шлюбів, а також роль духовенства у освяченні незаконних шлюбів.

Ключові слова: шлюбно-сімейні відносини, вінчання, ступені спорідненості, кровна, духовна спорідненості, свояцтво, Православна Церква, духовне правління.

Важливим завданням для вітчизняної історичної науки є об'єктивне висвітлення соціальних аспектів історії, які тривалий час залишалися на периферії дослідницьких інтересів науковців. Серед найменш досліджуваних проблем є вивчення історії шлюбно-сімейних відносин, які є складовою частиною соціальної історії суспільства. Слід зазначити, що сім'я є тим мікрокосмом соціуму, в якому найвиразніше виявляються міжстатеві стосунки. Ця проблема надзвичайно актуальна для вітчизняної науки, адже в літературі шлюбно-сімейні відносини ранньомодерного суспільства майже не досліджувалися.

Перші праці з дослідження історії сім'ї з'явилися у II половині XIX ст. Правовому регулюванню шлюбно-сімейних відносин присвятили роботи відомі історики права: М. Владимирский-Буданов, О. Загоровський, В. Латкін, Д. Мейер [1]. Канонічне сімейне право було предметом дослідження І.С.Бердникова, В.І.Добровольського, О. Павлова, М. Суворова [2]. У своїх роботах вони розглядали вплив візантійського права на сімейне право Російської імперії, визначали і аналізували ступінь запозичення правових норм, встановлювали співвідношення церковного і світського права. Серед українських дослідників шлюбно-сімейних відносин в Україні варто назвати В. Маслійчука, Н. Пилипенко, О. Романової, М. Сулими [3].